Publikálta: *archivnet.hu* (https://www.archivnet.hu)

A Somogyi–Bacsó-gyilkosság [1]

A nemzeti hadsereg 1919. novemberi budapesti bevonulása idején Horthy Miklós fővezérnek le kellett mondania a katonai diktatúra bevezetésének lehetőségéről. Ezt azonban tisztjeinek többsége nem volt hajlandó tudomásul venni, és a fővárosban is üldözte a liberális vagy szocialista eszméket valló személyeket. A legnagyobb veszélyben azok voltak – elsősorban szociáldemokrata politikusok és újságírók –, akik a hadsereg különítményeinek szörnyű dunántúli tetteit a Népszava hasábjain megírták. A tisztek számára az egyik legfontosabb célpont Somogyi Béla, a Népszava főszerkesztője volt, akinek meggyilkolása a társadalom széles rétegeinek óriási felháborodását váltotta ki. Ez a tett megnehezítette a parlamenti rendszer kialakulását a konszolidáció kezdetén, és egy katonai diktatúra rémképével fenyegette a lakosságot.

Bevezető

Az 1920. február 16-án összeült magyar nemzetgyűlés legfontosabb feladata az volt, hogy döntsön az államforma és az államfő személyét illetően. Ezen a napon az Ostenburg-zászlóalj[1] egész napos készültségben volt a Károly főherceg laktanyában, és járőrszolgálatot is teljesített. Az egység naplója szerint *"a nemzetnek e nagy napja komoly incidens nélkül zajlott le. A zászlóalj a feladatot méltó komolysággal oldotta meg, majd délután három órakor a Mária Terézia laktanyába vonult."* [2]

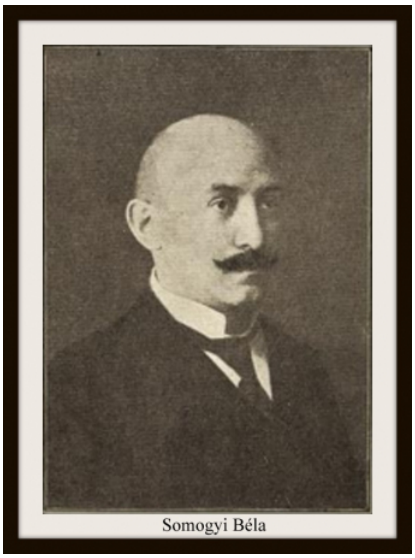

[2]

Somogyi Béla
Forrás: Wikipedia

Azonban az egység tisztjei közül nem mindenkinek ért véget aznapra a szolgálat. Este néhány tisztegy feltűnő autóval a Nemzeti Színháznál posztolt, egy megfigyelt személyre várva. Ez az ember *Somogyi Béla*,[3] a *Népszava* főszerkesztője volt, aki már *Horthy Miklós* és a Nemzeti Hadsereg 1919. november 16-i budapesti bevonulása óta a fehér tisztek célkeresztjében állt. A főszerkesztő ekkor már nem járt haza a Bartók Béla utcai lakására, az Orient szállóban lakott a Népszínház utcában, amely nem volt messze a *Népszava* Conti utcai szerkesztőségétől. Somogyi este, amikor eltávozott a munkahelyéről, mindig kísérettel ment ideiglenes szállására. A tisztek ezen az estén nem jártak szerencsével. Azonban február 17-én este végrehajtották azt a tettet, ami a fehérterror fővárosi történetének csúcspontja, egyben legnagyobb vihart kavaró eseménye volt. A katonák a Nemzeti Színház mellett rabolták el Somogyit és kísérőjét, *Bacsó Bélát*,[4] autóval elhurcolták őket, és Dunakeszi határában meggyilkolták a két újságírót. Miután a gyilkosság ténye napvilágot látott, *Huszár Károly*[5] miniszterelnök és Horthy Miklós is a bűnösök mielőbbi kinyomozását és méltó megbüntetését ígérte.[6] A rendőrségi nyomozás a holttestek előkerülése után nem sokkal arra a következtetésre jutott, hogy a bűncselekményt katonák követték el, akikről hamarosan kiderült, hogy *Ostenburg-Moravek Gyula*[7] százados egységéhez tartoznak. Az alakulat törzse a Royal szállóban, tisztikara a Palace szállóban, a legénységi századok és a gazdasági hivatal a Mária Terézia laktanyában, a vonat- és lovasszakasz a József főherceg laktanyában volt elszállásolva.[8] A Palace szállóban tartózkodó tisztek nagyon közel laktak a *Népszava* Conti utcai szerkesztőségéhez és Somogyi ideiglenes lakásához, az Orient szállóhoz,[9]– ez a közelség is ihlethette a gyilkosságot.

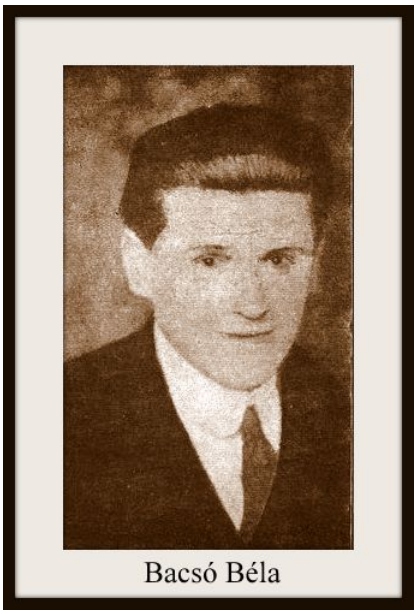

Bacsó Béla
Forrás: qubit.hu

Naplója szerint *Prónay Pál*[10] nem tudott a gyilkosságról, még akkor sem, amikor Horthy magához kérette. MagasházyLászló[11] szárnysegéd a parancsnoknak szegezte a kérdést, hogy mit csináltak az emberei Somogyival. Az első tiszti zászlóalj vezetője az időpontra is rosszul emlékezett, mert január közepét említette naplójában az esemény taglalásakor.[12] Az eset a hatalom szempontjából rendkívül rossz időpontban történt, hiszen a nemzetgyűlés az előző napon ült össze, és – mint már említettük – egyik legfőbb feladatának az ideiglenes államfő, azaz a kormányzó megválasztását tekintette. Erre a pozícióra pedig a hadsereg élén álló Horthy Miklós volt a legesélyesebb, akinek katonái megöltek két szociáldemokrata újságírót. Ráadásul ezeknek az embereknek semmi közük nem volt a vörösterrorhoz. Egyetlen „bűnük" az volt, hogy a fehérterror eseményeiről és az azt végrehajtó fehér tisztekről írtak. Így a polgári személyek, valamint a politikusok részéről is jogos volt a félelem és a felháborodás, hogy ha bárki bírálja a tisztek tevékenységét, az hasonlóan járhat. Ez a tett pedig Horthy kormányzóságával előrevetítette egy esetleges katonai diktatúra létrejöttét.

Somogyi Béla és Bacsó Béla sírja
Forrás: Wikipedia

A nyomozás során bebizonyosodott, hogy *Kovarcz Emil*[13] és *Szakáts Árpád*[14] főhadnagyok, *Megay László*[15] alhadnagy és *Lehrer Árpád*[16] tengerészzászlós rabolták el az újságírókat. *Soltész István*[17] és *Baghy László*[18] főhadnagyok is gyanúba keveredtek, mert ők is részt vettek az újságírók megfigyelésében. A tisztek mindannyian Ostenburg zászlóaljában szolgáltak.[19]

A gyanúsításokat Prónay emberei sem kerülhették el. A már több ügy miatt ismertté vált *Bibó Dénes*[20] hadnagyot *Ranzenberger Viktor*[21] százados, mint a zászlóalj helyettes parancsnoka tiszti felügyelet alá helyezte.[22] A hadnagy elleni eljárást végül 1920. március 6-án a budapesti kerületi parancsnokság ügyésze beszüntette, mert az alibije bizonyítást nyert, így a korábbi parancsot hatályon kívül helyezték.[23] Prónay szerint Bibó Dénes mellett *Lipthay Antal*[24] főhadnagy is a gyanúsítottak listáján volt. De mindkét tiszt alibit tudott felmutatni, mivel a parancsnok szerint az adott időpontban vidéken tartózkodtak.[25]Prónaynak Ostenburg mesélte el a gyilkosság részleteit, amelyben szintén a korábban említett négy tisztet említette elkövetőként. A százados elbeszélésében azonban szerepelt egy cukorkaárus is, aki látta az esetet, ezért egy bajonettszúrással meg akarták ölni, de túlélte és elmenekült, később pedig félelmében nem jelentkezett.[26] A történetnek ez az epizódja egyik leírásban sem szerepel, így előfordulhat, hogy a zászlóaljparancsnok rosszul emlékezett.

Kovarcz Emil
Forrás: Wikipedia

Prónay naplójában azt állítja, hogy a két különítmény között megbeszélések folytak a fehér tisztek által hazafiatlannak és hazaárulónak tartott Somogyi meggyilkolására vonatkozóan. Ostenburgék mindenképpen szerettek volna elsőbbséget kapni ebben az ügyben, amit Prónayék elfogadtak. Prónay a gyilkosság kapcsán a neki elmeséltek alapján írt az autó sérüléséről, amely a Váci úti vámsorompóval történt ütközésnél keletkezett, valamint a vámtiszt lövéséről, ami a sárhányót sértette meg. A gyilkosságot Dunakeszi határában, a Megyeri csárda és a fővárosi vízművek között követték el. A holttesteket a Dunába dobták, majd Angyalföldön keresztül visszatértek a fővárosba, a sérült autót pedig egy Rottenbiller utcai garázsban rejtették el. Prónay kárhoztatta a tiszteket, mert a holttesteket nem a sodrásba dobták, hanem a folyam szélére, így azokat könnyen megtalálták.[27] Valójában Kovarczék igyekeztek behúzni a holttesteket a Duna közepe felé, de ez az alacsony vízállás miatt nem sikerült nekik. Az eredeti terv szerint a gyilkosságot Ercsiben követték volna el, de mivel a kiutalt 30 liter benzint nem kapták meg időben, így a közeli Dunakeszire esett a választásuk.[28]

Prónay az Ostenburg-tisztek elbeszélése, valamint az újságok cikkei alapján sok mindent tudott az eseményről, így naplójában azt is leírta, hogy az autót javító lakatost hamar megtalálták, valamint az autó kereknyoma is árulkodó volt a nyomozók számára. A K. D. 277. jelzéssel ellátott véres-rozsdás zsebkendőről, ami *Kovarcz Dezső*[29] kadét tulajdonát képezte, és elvezetett bátyjához, Kovarcz Emilhez, valamint a főhadnagy helyszínen hagyott szerelőnadrágjáról[30] azonban nem tett említést. Az autóról tudta, hogy Goodrich márkájú abroncsokkal rendelkezett,[31] azonban a jármű márkájáról nem írt. Az amerikai gyártmányú Pierce Arrow gépkocsit Bécsből hozták Budapestre, és hivatalosan nem került be a hadsereg járműveinek jegyzékébe, ezért továbbra is osztrák rendszámmal rendelkezett, és a Rottenbiller utca 13. számú magángarázsban parkolt.[32] Prónayt a tett elkövetése után beavatták a mentési akcióba is,[33] aminek főszereplője *Czenkovich Dénes*[34] főhadnagy volt, aki az 1919 nyarán, Szegeden lezajlott ún. vörös szegfű affér[35] részese volt. A főhadnagy sínautón utazott Sátoraljaújhelyre a menekülő Kovarczék után, és mivel már minden kiderült, ő készítette fel a tiszttársait a vallomásuk megtételére.[36]

Prónay naplójából kiderül, hogy mire a katonai ügyészség megkapta az ügyet, a polgári hatóságok már mindent kinyomoztak, hiszen ekkor már tudták, hogy az elkövetők katonák voltak, de személy szerint a tetteseket még nem ismerték. Ezért került át a hadsereghez az ügy. Magasházy László szárnysegéd és Ranzenberger Jenő[37] vezetésével indult meg a katonai nyomozás, amely megpróbálta a dolgot mellékvágányra terelni. Prónay azt is leírta, hogy ő maga hogyan cselekedett volna Magasházyék helyében: pár tisztet pénzzel ellátva Olaszországba szöktetve, hamis nyomra terelné a nyomozást. A hazai liberális sajtót, amely szerinte meglepően sok részletet tudott meg az ügyről, parancsszóra elhallgattatná.[38] Ez a lépés, ami a katonai diktatúra felé vezet, meglepő fordulat lett volna az új parlamentáris időszak kezdetén. **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)**

Somogyi Béla temetése 1920. február 22-én vasárnap óriási tömeg részvétele mellett zajlott. A sors iróniája, hogy az Ostenburg-zászlóalj rendfenntartó közegként volt kivezényelve a temetésre.[39] Hozzá kell tenni, hogy ekkor a bűnösök személye még nem volt ismert, hiszen ezen a napon került át az ügy a katonai

bírósághoz. Az elkövetők közül csak Lehrer lehetett ott a temetésen, esetleg Szakács és Baghy. Három társuk, Kovarcz, Megay és Soltész a most már rendszám nélküli, feltűnő autóval Sátoraljaújhely felé tartott, hogy a csehszlovák állam felé átléphessék a demarkációs vonalat.[40]

Az a feltevés nem állja meg a helyét, hogy a királypárti Ostenburg egysége azért hajtotta végre a merényletet, hogy eltüntesse a Nemzeti Hadsereg tetteit becsmérlő Somogyit, valamint meghiúsítsa Horthy kormányzóvá választását. Ez az álláspont az 1921-es esztendő politikai viszonyait vetíti vissza az 1920-as évre. Ostenburg ekkor még teljes mellszélességgel Horthy mellett állt, akit ha kormányzóvá választanak, megőrzi a trónt *IV. Károly*nak, és adandó alkalommal visszaadja az államfői pozíciót a királynak. Ennek a teóriának a hívei úgy gondolták, hogy a gyilkosságra a parancsot a királypárti *Friedrich István*[41] adta ki.[42]

Horthynak ebben a helyzetben nem állt érdekében utasítást adni a *Népszava* főszerkesztőjének meggyilkolására, hiszen kormányzóvá választása biztosnak tűnt, és egy ilyen jellegű paranccsal csak veszélyeztette volna azt. Prónay naplójából kitűnik, hogy a fővezért váratlanul érte az eset, de mégis tudta, hol kell keresni az elkövetőket, hiszen Prónayt és Ostenburgot is magához hívatta. Ez alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy lehetett korábban egy olyan beszélgetés vagy akár csak egy elejtett mondat, amelyben Horthy a különítmények vezetőinek jelenlétében kifakadt Somogyira, és ez adhatott végső lökést Ostenburgéknak a szerkesztő meggyilkolását illetően. C. A. Macartney angol történész Magyarországról szóló művében azt állítja, hogy az eset hasonló volt, mint amikor *II. Henrik* angol király szóbeli kirohanásának következtében túlbuzgó lovagjai meggyilkolták *Thomas Becket* canterbury érseket.[43]

Végül a vizsgálat megállapította, hogy Kovarcz és Megay, a két sofőr az adott estén kölcsönadták a rájuk bízott autót két MOVE-igazolvánnyal rendelkező személynek, akik azt „hazafias célra" kérték. Később azonban kiderült, hogy a dokumentumok hamisak voltak. A hivatalos álláspont szerint a gyilkosságot a két ismeretlen személy követte el. A két tiszt az autó kölcsönadása miatt 30 nap szobafogságot kapott.[44] Ezt a kölcsönadási történetet azonban még talán az sem hitte el, aki kitalálta. Az esetet a szociáldemokraták többször felmelegítették az 1920-as években, valójában politikai ügyet csináltak belőle, mert azt kívánták bebizonyítani, hogy a fővezér volt a felbujtó. Törekvésük ezen a ponton találkozott a legitimistákéval. Horthy valójában ebben a szerepben csak közvetve léphetett színre.

A gyilkosság egyik végrehajtója, Kovarcz Emil véleménye szerint Horthynak tudnia kellett a parancsról, ami Somogyiék meggyilkolását tűzte ki célként a fiatal tisztek elé. Kovarcz úgy gondolta, hogy az általa bálványozott fővezér kívánsága volt a *Népszava* főszerkesztőjének eltüntetése. A fiatal főhadnagy a cselekmény elkövetésekor nem kételkedett a parancs helyességében. Azonban rendkívül csalódott volt, mivel úgy érezte, hogy a fővezér cserben akarja hagyni a katonáit és nem védi meg őket az intézkedő hatóságokkal szemben, ezért ekkor már nem tartotta korrektnek a gyilkosságra felhívó utasítást. Kovarcz azért sem értette Horthy hozzáállását, mert, ahogy állította, a kapott parancsot sürgősen végre kellett hajtani. **(Lásd a 2. számú dokumentumot!)**

A kormányzóválasztás idején a Somogyi–Bacsó-gyilkosság felbolygatta a társadalmi és politikai életet. A Prónay csapatában szolgáló *Balassa István*[45] alhadnagy, az illegális kommunista mozgalomba beépült nyomozótiszt jelentéseiből kitűnik, hogy a kommunisták teljesen másképp reagáltak a bűnesetre, mint a szociáldemokraták. Az előbbiek a meggyilkolt újságírókat nem tekintették elvtársaiknak és a kispolgároknak tartott szociáldemokraták feleszmélését várták az eseménytől, ami egy új forradalmi mozgalom megerősödését is jelenthette volna. A bűneset ezért szerintük egy rendszerellenes megmozdulás alapjait képezhetné.[46]

Prónay úgy látta, hogy a gyanú azért vetődött a tisztekre, mert a fontosabb pozíciókban olyan emberek ültek, akiknek ez volt az érdeke. Elsősorban a belügyminiszterre, *Beniczky Ödön*re[47] gondolt, akinek a felesége, *Blum Janka* zsidó származású volt, valamint *Mattyasovszky* György[48] főkapitányra, aki szabadkőműves hírében állt. Ez a megállapítás azért nem fedi a valóságot, mert a helyszínen hagyott bizonyítékokból már a nyomozás elején kiderült, hogy a tett elkövetése katonákhoz kötődik.[49]

A gyilkosság végrehajtásakor tehát Beniczky Ödön volt a belügyminiszter. A legitimista politikus vallomása az ügyről 1925. május 31-én *Az Újság* nevű lap hasábjain jelent meg, és felkavarta a politikai állóvizet. Az egykori miniszter a szörnyű tett felbujtójaként Horthy Miklóst jelölte meg,[50] amiért a kormányzó személyének megsértésével vád alóhelyezték. Beniczky beszámolójában leírta Somogyi nehéz helyzetét, akinek lakását még 1919 novemberében két fehértiszt szállta meg.[51] Az országot elhagyni kívánó főszerkesztő azonban nem tudott távozni, mert ellene izgatás vádjával eljárás folyt. A belügyminszter cáfolta *Garami Ernő*[52] állítását, amely szerint Sir George *Clerk*[53] tábornok maga kért volna útlevelet az újságíró számára. Beniczky szerint az antantmisszió vezetője hozzá nem intézett ilyen jellegű kérelmet. A legitimista politikus vallomásában feltűnő módon védelmezte az elkövető tisztek parancsnokát, a hasonló politikai nézeteket valló Ostenburg századost, azt állítva, hogy Kovarczék parancsnoka nem tudott az utasításról, melyet a főszerkesztő meggyilkolására vonatkozóan adtak ki embereinek.[54] Ez nehezen hihető annak tudatában, hogy Kovarcz főhadnagy Ostenburg bizalmasának számított. Ezért nem valószínű, hogy egy ilyen fontos ügyben ne beszélt volna a parancsnokával, de az sem reális feltételezés, hogy Ostenburg tudta nélkül adtak volna ki utasítást az embereinek. A legitimista Beniczky 1925-ös vallomása inkább politikai támadásnak tűnik a kormányzat ellen, melyben egyértelműen Horthy felelősségét igyekszik bizonyítani. **(Lásd a 3. számú dokumentumot!)**

A *8 Órai Újság* 1920-as vezércikke szerint a Somogyi–Bacsó-gyilkosság elkövetésében nemcsak az ismeretlen tettesek a bűnösök, hanem *Kun Béláé*k is, mivel „a nemzet lelkében fellobbanó megtorlási vágy" már régen lehalkult volna, ha a népbiztosok az igazságszolgáltatás elé kerülnek. A cikk szerzője úgy látta, hogy ezek az emberek vérbe és nyomorba döntötték az országot, majd cserbenhagyták a tömeget és megszöktek. Ha Kun Béláék a megérdemelt akasztófán lógnának – olvasható a cikkben –, meglelné nyugalmát a háborgó köztudat, de Ausztria még nem adta ki a népbiztosokat, hogy azokat felelősségre lehessen vonni. Ha majd ez megtörténik és megbüntetik a főbűnösöket, akkor fog „béke és nyugalom szállni a zaklatott szívekbe". Az újságíró szerint az emberek követelik a bűnösök felelősségre vonását, s mivel a népbiztosokat nem tudták megbüntetni, a kisebb bűnösök ellen fordult a felháborodott néptömeg.[55]Az újság tehát így magyarázta a fehérterror eseményeit a gyilkosság után pár nappal. Az előző év decemberében kivégzett vörös terrorfiú, *Neumayer Géza*[56] szintén hiányolta maga mellől a vádlottak padjáról a népbiztosokat, akiket a közvéleményhez hasonlóan ő is a főbűnösök közé sorolt.[57]

Dokumentumok:

1.

Részlet Prónay Pál naplójából a Somogyi-Bacsó gyilkosságról

Hely és dátum nélkül

Előrebocsájtom, hogy a Népszava hazafiatlan és hazaáruló szerkesztőjének láb alól való eltevésére igen is folytak már előzetes megbeszélések a két különítmény között. Ostenburgék azonban maguknak vindikálták az elsőbbségi jogot. Miután már többízben hiába várták és lesték a kedvező alkalmat a Conti utcai Népszava szerkesztőségéből, az esti órákban hazamenő Somogyi Bélának a lefülelését – egy napon végre sikerrel járt. Ezen akciót négyen végezték. Kovarcz Emil autóval várta és nyomon kísérte a Népszínház utcába Soltészt, Megayt és Lehrert, akik Somogyi Bélát és az őt kísérő Bacsó Bélát az utcán felszólították, kövessék őket az autóba, mert le vannak tartóztatva. Ennek a jelenetnek csupán egy cukorkaárus volt a szemtanúja, akit harmadiknak szintén betuszkoltak ebbe a nagy hatüléses gépkocsiba, nehogy a jelenetnek még hírmondója is legyen. A kocsit azután, melynek ödele fel volt húzva, a Teréz körúton aztán – a külső Váci út végéig, Kovarcz a Megyeri csárda felé vezette. De előzőleg a vámsorompóhoz érve, mely le volt eresztve, nem állott meg, hanem azt áttörve továbbment. Az ott álló őrség a kocsi után lőtt, a golyó azonban csupán a sárhányót horzsolta. A Megyeri csárda után és a fővárosi vízművek között, közel a Duna-parthoz megállottak. A delikvenseket leszállítva a Duna felé vezették őket, ahol néhány revolverlövéssel őket elintézték és holttesteiket a Dunába hajították. Ezzel azután, mint akik ügyüket jól végezték, visszamentek a kocsihoz, amellyel megfordulva Angyalföldnek tértek vissza a fővárosba, a kocsit pedig a Rottenbiller utcai garázsban helyezték el. Ennél az akciónál a következő furcsa eset adta magát elő: a cukorkaárus, akinek valami bajonettszúrást adtak, de rosszul – halottnak tetette magát, de amint a tisztek elmentek, felkelt a csekély vízből és hazaszaladt. Félelmében sohase jelentkezett – nem is tett panaszt, nehogy még egyszer elgajdeszolják.

A vízművek éjjeliőre, hallva a leadott lövéseket, reggel megtalálta a folyam szélén az iszapban a két holttestet– értesítette a rendőrséget. Ezen fejvesztett tisztek igen gyerekesen végezték Somogyiéknak láb alól való eltevését, mert a nagy sietségben vagy talán sötétségben is nem vették tekintetbe a megáradt Duna vízállását, mert a holttesteket nem a folyam sodrába dobálták, hanem a part szélére, ahol a víz csekély volt és ahol a hullák az iszapba rekedtek. Reggelre a víz leapadva, megtalálták a parton a holttesteket, és ezután már a rendőrségnek sem okozott nehéz problémát, azokban a két eltűnt és már bejelentkezett szerkesztőt fölismerni.

A hátramaradt kocsinyomokból, mellyel ott a helyszínen meg is fordultak, a nyomozás megállapította a Codrich-féle Pneumatikot, végigkutatva az összes garázst – rájöttek azon kevés autó közül, amelyek hasonló gyártmányú gumit használnak, amely a Rottenbiller utcai kocsiszínbe állott még az éjjel. De miután meg is volt elöl-hátul sérülve (a sorompó áttörése és a kapott lövés folytán), a tisztek reggel onnét elvitték stb., valami lakatoshoz javításra. Ezt a lakatost is megtalálta a rendőrség, aki aztán pontos személyleírásokat adott, úgy a gépkocsira vonatkozóan, valamint azokra is, akik a kocsival kijavítása után eltávoztak.

Tehát mielőtt a katonai ügyészség kezébe vehette volna ezen bűntényt, a polgári hatóságok már kinyomoztak majdnem mindent, ennélfogva nem volt nehéz eltalálni a tettesek kilétét és hovatartozását. A fővezérség azután a fönti adatok birtokában lát,ván a bajt, mely reájuk nézve is következhetik – Ranzenberger Jenő

vk. szds. [vezérkari százados] és Magasházy László szds. útján a katonai nyomozást azonnal megindították, amely azután elég balkezesen iparkodott a dolgot egy mellékvágányra terelni.

Czenkovics Dénes fhgy.-ot [főhadnagyot], Ostenburg egyik tisztjét azonnal Sátoraljaújhelyre küldték azzal az utasítással, hogy hozza onnét vissza a kocsit, mert nevezett tisztek azzal időközben odamenekültek, mivel Csehszlovákiába akarták átcsempészni. A kocsi, valamint a tisztek visszaérkeztek a fővárosba, és megkezdődött a már említett katonai nyomozásokkal a különféle tényállások – tanúvallomások stb. alapos összekeverése és elferdítése.

A katonai ügyészség ti. az én különítményemre terelte a gyanút, mire azután már akadtak maguk között a zsidók között olyan tanúk is, akik Bibó Dénest és Lipthay Antalt látták Somogyival és Bacsóval autóban a Váci úton száguldozni. Én nem tiltakoztam ellene – hadd kavarodjon az ügy minél jobban –, gondoltam magamban, de a két említett fhgy. is páholyban ült és nevetett, mert a kérdéses időben valahol vidéken tartózkodtak és alibijüket bármikor bizonyítani tudták.

Akármennyire bonyolult össze [sic!] a két újságíró gajdeszügye – valamint a liberális sajtó meggyanúsítva minden különítményt – tücsköt-bogarat is összeírt, azért a főbb szabadkőmíves lapok bámulatos, pontos részleteket és információkat nyertek ezen atrocitásra vonatkozóan. az Illetékes körök ellenben teljesen elveszítették a fejüket. Mi sem lett volna könnyebb és adott esetben célszerű, mint néhány pénzzel ellátott tisztet külföldre küldeni pl. Olaszországba, akik hamis nyomra vezetik az egész nyomozást, és mint tettesek szerepeltek volna. De mivel a tettesek elszöktek – in contumaciam[58] az ellenük hozott ítélettel meg kellett volna elégedni a liberálisoknak. Nemkülönben a zsidó sajtót: – Schluss und kusch[59] – parancsszóra elnémítani. Azonban nem ezt tették, hanem katonai bíróságokkal, azután színleges nyomozásokkal és tárgyalásokkal próbálták ezt az ügyet eltussolni, amikor a polgári hivatalos közegek, a rendőrkapitányi, azután a belügyminiszteri székekben liberálisok és szabadkőművesek ültek. De még a zsidó sajtó is szabadon írhatott, és minden részletet napvilágra hozva, a katonai nyomozás adatait megcáfolta.

Vagy másképpen és tegyük fel: a vizsgálatot ebben a bűnügyben a katonai törvényszék teljes szigorral lefolytatja és hivatalosan megállapítja – a tettesek kilétét, akiket azonban lefogni már nem lehetett, mert külföldre menekültek. Ebben az esetben a fővezérség, miután katonai alapon kezelték az ügyet, nem engedte volna abba az akkor még az ellenforradalmi nemzeti iránnyal szemben destruktívan viselkedő polgári hatóságoknak a beavatkozását.

Az irat jelzete: PIL VI–973–1–II. kötet – Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések, Prónay Pál – Gépelt másolat.

2.

Kovarcz Emilnek a Budapesti Népbíróságon tett vallomása

– részlet –

Budapest, 1946. április

Az 1918-as összeomlás a fronton ért. Szüleimhez mentem Pestre. Nem értettem, hogy ott miért szégyen az egyenruha, miért inzultálnak amiatt, miért kell civilbe bújnom? Természetesen ellenszenvet éreztem azokkal szemben, akik gyaláztak csupán azért, mert tiszt voltam! A szoc. demokrata [szociáldemokrata] párt szidta a tiszteket, így az nyilván ellenségem volt, csupán azért, mert tiszt voltam. Nem sokat töprengtem azonban, ha tisztre nincs szükség, elmegyek munkásnak, s hogy valamit is kezdhessek mindjárt, le is tettem a sofőrvizsgát.

Közben azonban Erdély védelmére megalakult a „Székely Hadosztály",[60] s én beálltam abba. Kun Béla kormánya minden módon támadta a hadosztályt, amiből mi egyszerű csapattisztek csupán annyit értettünk: olyan kormányunk van most, amely nem törődik Erdéllyel, az ország függetlenségével, csak saját pártja programjával. (Mikor Kun Béla átvette a kormányt, mi kint az erdélyi fronton megéljeneztük, mert beígérte a románok elleni támadást.) A hadosztály román fogságba került, s vele én is a brassói fellegvárba. A románok kegyetlenül éheztettek bennünket, s természetesen minden nyomorúságunk okozójának a kommunista kormányt tekintettük; az egész tábor égett az ellene irányuló gyűlölettől.

Később a románok Aradra internáltak, ahonnan azonnal Szegedre szöktem, megtudva, hogy ott egy új kormány alakult. Szeged akkor izzott a kommunisták elleni gyűlölettől, tele volt „rémtetteik" hírével, s hogy a kommunizmust a zsidók „csinálták", így akarva kibújni a „hadiszállításokért" való felelősségre vonás alól. Szeged legnépszerűbb embere ezen mozgalom fő harcosa. Horthy Miklós volt. Én azok között voltam, akik vállukon vitték őt a Városi Színházból főfővezérré kiáltása után.

Horthyval vonultam be Pestre, mint az Ostenburg zlj. [zászlóalj] tiszti századába beosztott „csatár". Később Ostenburg személyi sofőrje lettem. Így keveredtem bele a Somogyi–Bacsó-ügybe. Addig rajongtam Horthyért. Bármely pillanatban kész voltam életemet áldozni érte, s vakon teljesíteni minden parancsát. Ha Horthy azt parancsolja, hogy Somogyinak el kell tűnnie, akkor az bizonyára helyes. Elvégre ő a fővezér, s tudja, mit csinál. Amikor hallottam, hogy cserben akart hagyni bennünket, irtózatosan csalódtam. Két szempontból is. Hogy Horthy a bálványozott fővezér cserben akarja hagyni a „parancsát" teljesítő katonáit, amit még a betyárbecsület sem enged meg.

Másrészt, miután a parancs, amit adott, sürgős volt, miért akar kibújni.

Ettől kezdve kritikus szemmel néztem az eseményeket. Az utcai pofozkodások már kezdettől ellenszenvesek voltak. Annyit már akkor is tudtam, hogy ezzel nem lehet egy kérdést megoldani. Rövidesen kértem is áthelyezésemet az Ostenburg zlj-tól. Ostenburg ezt nagyon rossz néven vette, Királyhidára helyeztetett. Később visszakértem magam az Ostenburg zlj-hoz, hogy a Műegyetemen akkor kezdődő repülő tanfolyamot elvégezhessem. A trianoni béke miatt nem vettek fel a repülőkhöz, így csendőrtiszti tanfolyamra jelentkeztem.

Az irat jelzete: BFL XXV. 1. a. 1494/1946. – Budapest Főváros Levéltára, A jogszolgáltatás területi szervei, Büntetőperes iratok – Eredeti, kézirat

3.
Beniczky Ödön ügyészségi vallomása a Somogyi-Bacsó gyilkosságról

– részlet –
Budapest, 1925. május 30.

Somogyi Béla, bár a Nemzeti Hadsereg bevonulása után még hónapokig bántatlanul járt-kelt a fővárosban, észrevette, hogy ismeretlen egyének figyelik és nyomába szegődnek. Tanácsosnak tartotta Átlósúti lakásáról elköltözni és a Nemzeti Színház (régi Népszínház) szomszédságában lévő Orient szállóban venni lakást. Innen a Népszava Conti utcai szerkesztőségéhez oda-vissza úgyszólván néhány lépés. Ezt a rövid utat sem tette meg soha kíséret nélkül. Valószínűnek tartom, hogy a hadsereggel való minden összeütközéstől óvakodott. Február eleje táján mégis megtörtént, hogy a Népszava az akkor még működő cenzúra felülbírálása alá olyan cikket bocsátott, melyet a cenzúra nem engedélyezett. A cikk tartalma ismeretlen előttem. A cenzúra az újságcikk kefelevonatát átküldte a Szent Gellért szállóba, ahol a tiszti étkezdében egy esti asztaltársaság előtt, melyben a fővezér úr elől ült, a cikket felolvasták. A cikk általános megbotránkozást támasztott. Valaki a társaságban megjegyezte, hogy most már csakugyan ideje volna ezt a gaz Somogyi Bélát a Dunába tenni. Horthy Miklós fővezér úr őméltósága e kijelentéssel bontott asztalt:

– Nem beszélni kell itt, hanem cselekedni!

Nemes verseny indult meg most a két különítmény, a Prónay-különítmény és az Ostenburg-különítmény között, melyiknek sikerül hamarabb a fővezéri óhaj teljesítése. Ekkor került az A. III.-36. jelzésű nagy befogadóképességű, hatüléses gépkocsi az Ostenburg-különítményhez, mely eladdig csupán valami ócska autótaxival rendelkezett. „A zászlóalj legénysége – mondja egy, erre az ügyre vonatkozó bennfentes írás –a Mária Terézia laktanyában, a tiszti század a Royal, a törzs a Palace szállóban voltak elszállásolva. A nyomozóosztag parancsnoka volt Schweitzer Jenő főhadnagy.[61] (Most – 1923. január havában százados a honvédelmi minisztérium számvevőségénél.) Ennek segédtisztje Soltész István főhadnagy (jelenleg civil: Britannia szálló.)" „Beszéd tárgya volt, hogy felsőbb utasításra a Népszava szerkesztőjének lefogását tervezik." „Határozottan nem emlékezem a napra, este kilenc órakor jöttem vacsorázni. Vacsora után egyik

bajtársam négyszemközt közli velem, hogy Somogyit ma este elfogták. Azután a lapokban olvastam, hogy két hullát találtak Dunakeszi alatt a Dunában. Másnap már a lapok a hullák személyazonosságát közölték. A zászlóaljnál készenlét volt. Ostenburgot a fővezérségre hívták. A temetéshez az egész zászlóalj ki volt rendelve. A temetést követő napon már detektívek is jöttek a Palace-ba, de anélkül, hogy csináltak volna valamit, távoztak. Ekkor már értesültünk arról is, hogy a rendőrség és a belügyminisztérium kinyomozta az esetet. Ekkor állapítottam meg a következőket: Somogyit régóta figyelték, előbb budai lakásán, később az Orient szállóbeli Rákóczi úti lakásán. Elfogatása este történt, midőn a szerkesztőségből jövet az Orient szállóba tartott. A zászlóalj 75 lóerős, vászonfedéllel ellátott autója a Rökk Szilárd utcával szemben állott. Midőn Somogyi Béla és Bacsó Béla jöttek, igazolásra szólíttattak fel. Igazolták magukat. Felszólításra ellenkezés nélkül az autóba szálltak. Az autót Kovarcz Emil főhadnagy vezette, mellette ült Megay László tartalékos alhadnagy, a kocsiban a többiek. Megindultak és a Külső Váci útra hajtottak. A sötétben nem vették észre, hogy a Váci úti vámnál a sorompó le van eresztve. Nekimentek és a kocsi lámpája és üvege szélvédője összetörött. Itt az őrök igazolásra szólították fel őket, tovább hajtottak, mire a rendőr utánuk lőtt. Megyeren a vízművek egyik őre és egy vízimunkás látta őket. Hazafelé Pestújhelyen keresztül jöttek, és a kocsit a Rottenbiller utcai garázsba vitték."

Az általam idézett írás többek között annyiban is fogyatékos, hogy a gyilkosságban résztvevő tisztek közül csak kettőt nevez meg. Még mások ketten is ott voltak. Lehet, hogy Kovarcz Emil főhadnagyon, Megay László hadnagyon, Szakács Árpád főhadnagyon és Lehrer Árpád tengerészzászlóson kívül volt még egy ötödik is. Ha volt, annak nevét nem tudom. Nem tartom azonban valószínűnek, hogy még ötödik is lett volna, mert hiszen a két áldozattal együtt már úgyis hatan voltak az autóban, melyben köteléket, köveket és polgári ruházatot tartalmazó nagyobb kézitáska is volt, hogy esetleges indiszkrét megfigyelések az autóban hol tiszteket, hol pedig polgári ruházatú egyéneket lássanak.

Való igaz, hogy Somogyi Béla és kísérője ellenkezés nélkül szálltak a gépkocsiba, mely a Nemzeti Színháznak a Rökk Szilárd utca felőli bejárója és a Népszínház utcai villamosvonalak megállója mellett várakozott. A tisztek a József körút sarkán toppantak Somogyi elé és felszólították, kövesse őket a városparancsnokságra, Somogyi Béla szó nélkül engedelmeskedett. Mikor a tisztek idegességükben az automobil felé kezdték tuszkolni, annyit mondott csupán:

– Megyek én magamtól is, nem kell engem erőltetni. Nem először megyek én a városparancsnokságra!

Elképzelem, egyrészt valóban elhihette, hogy a városparancsnokságra viszik, másrészt annyival nyugodtabban szállt be az autóba, mert vele volt Bacsó Béla is, aki szerencsétlenségére aznap este egészen véletlenül szegődött Somogyi Béla kísérőjéül. A gépkocsi, miután mindannyian beszálltak, gyors iramban indult el a Váci út felé. Az eredeti terv az volt, hogy Ercsibe viszik a szerkesztőt és ott végeznek vele. De a kiutalt 30 kiló benzint a magyar autós csapat parancsnoka az Ezredes utcából csak másnap szállította le a Rottenbiller utcai garázsba. Így meg kellett elégedni a jóval közelebb eső Dunakeszi-Alaggal. Azért a benzin jól jött másnap is, mert el lehetett utazni vele Sátoraljaújhelyre. Az újpesti vámig szó sem esett a kocsiban. Csak amikor a sorompónál Bódy Sándor rendőr a halálautót puskalövéssel megállította és a kocsiból kiugró Kovarcz Emilt („Ferenczy századost") igazoltatta, majd pedig most már akadálytalanul tovább haladtak, szólalt meg Somogyi Béla:

– Hát Önök nincsenek jóban a rendőrséggel?

A gyilkosság, melynek lefolyása ismeretes, másnap kiderült. A rendőrség mihamar helyes nyomot szimatolt. A kompromittált gépkocsit mihamarabb el kellett tüntetni. A nyomozóosztag parancsnoki segédtisztjének, Soltész István főhadnagynak testvérbátyja, Soltész N. százados (alias Laszky Jeromos), az úgynevezett sátoraljaújhelyi szakasznak (a csempészet üldözése érdekében a határvonal szakaszokra osztott be) volt a parancsnoka. Ide menekült az automobil Kovarcz Emillel, és Megay és Kovarcz csehszlovák területen bújtak el. Az A. III.-36. kocsit pedig a demarkációs vonalon átszöktették, és Dőry Andor gazdálkodónál rejtették el.

Az irat jelzete: BFL VII. 18. d. 5/480/1925. – Budapest Főváros Levéltára, A jogszolgáltatás területi szervei, Büntetőperek iratai – Eredeti, gépelt.

---

[1] Az Ostenburg-különítmény 1919. augusztus elején alakult meg Szegeden. Eredeti feladata a Dunántúlra távozó, a kormány és a fővezér védelmét ellátó Prónay-különítmény felváltása volt. 1919–1920 fordulóján mindkét tiszti század legénységi zászlóaljjá alakult. 1921. március 1-jén a csendőrség állományába került. Mivel a mélyen legitimista érzésű parancsnok, Ostenburg-Moravek Gyula embereivel együtt a második királypuccs idején IV. Károly mellé állt, a karlisták számára kudarcot jelentő budaörsi csata után, 1921. október 26-án az alakulatot feloszlatták.

[2] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL), Vadászalakulatok II. 1591. Magyar Királyi Székesfehérvári Vadászzászlóalj, 133. doboz, eseménynapló, 44.

[3] Somogyi Béla (1868–1920): Vas megyei származású tanító, újságíró. A szociáldemokrata párt tagja volt, bírálta a proletárdiktatúrát. 1919 szeptemberében lett a *Népszava* felelős szerkesztője. A lapban megjelenő, a fehérterrort leleplező cikkek miatt különítményes tisztek meggyilkolták.

[4] Bacsó Béla (1891–1920): szociáldemokrata újságíró. A *Kassai Napló*, majd pedig a *Népszava* munkatársa. Somogyi Béla főszerkesztővel együtt különítményes tisztek meggyilkolták.

[5] Huszár Károly (1882–1941): tanító, újságíró, országgyűlési képviselő, a keresztényszocialista mozgalom vezetője. A proletárdiktatúra bukása után vallás- és közoktatásügyi miniszterként tevékenykedett Friedrich István kormányában 1919. augusztus 15. és november 24. között. 1919. november 24-én a választások lebonyolításával megbízott koncentrációs kormány miniszterelnöke lett. Ezt a tisztséget 1920. március 15-ig viselte. 1928-ban az Országos Társadalombiztosító Intézet elnökévé választották. Ezzel együtt felsőházi tagságot szerzett.

[6] Nemzetgyűlési Napló, 1920. február 20. 18–20.; *Népszava,*1920. február 21. 3–4.

[7] Ostenburg-Moravek Gyula (1884–1944): erdélyi származású katonatiszt. Eredetileg Moravek, az Ostenburg nevet 1919 nyarán, Szegeden vette fel. Az I. világháborúban a császári és királyi 26. tábori vadászzászlóaljban szolgált. 1919 júliusában a vörös hadseregből egy egész zászlóaljjal átlépte a demarkációs vonalat és Szegedre szökött. A nemzeti hadseregen belül megalakította a különítményét, ami Prónay százada után a második számú tiszti alakulat volt. A különítmények 1920-ra zászlóaljakká alakultak, az Ostenburgé a székesfehérvári előnevet viselte. Ostenburg zászlóalja 1921-ben a király mellé állt, ezért a budaörsi csata után feloszlatták. A király ugyan ezredessé léptette elő, de hivatalosan őrnagy maradt. Később a politikai életben is megjelent. 1921-ben Prónay Pállal megalapították a Magyar Országos Fasiszta Pártot.

[8] HL Vadászalakulatok II. 1591. Magyar Székesfehérvári Vadászzászlóalj, 133. doboz, eseménynapló, 29.

[9] Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), Budapesti Népbíróság iratai. Büntetőperes iratok (a továbbiakban: XXV. 1a), 1494/1946. Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL, Budapesti Királyi Ügyészség iratai. Büntetőperek iratai (a továbbiakban: VII. 18. d.), 5/480/1925. Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[10] Prónay Pál (1874–1947 után): iskoláit Sopronban és Budapesten végezte. Érettségi után a császári és királyi 11. Windischgrätz hercegről elnevezett huszárezredben szolgált Szombathelyen, előbb önkéntes, majd tényleges tisztként (1893–1896, 1901–1904, 1905–1910). Szolgálatát megszakítva gazdálkodást tanult saját Nógrád megyei birtokán (1896–1901), majd egy bécsi katonai iskolába járt (1904–1905). 1910-ben áthelyezték a császári és királyi 13. Jász-kun huszárezredhez. Előbb Galíciában, majd 1912-től Székesfehérváron szolgált. Az első világháborúban kezdetben a szerb, majd az orosz fronton harcolt. 1915 májusában súlyosan megsebesült. Felépülése után a román, majd az olasz fronton küzdött. A háború után Bécsben, Kecskeméten és Budapesten tartózkodott. A Tanácsköztársaság idején komolyabb katonai szerepet nem vállalt. Májusban Budapestről Bécsbe szökött, majd Szegedre ment. Ő volt a vezetője a nemzeti hadsereg első tiszti különítményének, ami 1920-ban zászlóaljjá, 1921-ben pedig csendőrtartalék-zászlóaljjá alakult. Legitimizmusa miatt a kormányzat nem bízott benne, ezért 1921. szeptember 1-jén az alezredesként szolgáló Prónayt nyugdíjazták. Ugyanazon év őszén a nyugat-magyarországi felkelés élére állt, és 1921. október 4-én, Felsőőrön társaival kikiáltotta a független Lajta bánságot, amelynek katonai vezetője lett. A 20-as, 30-as években főleg sajtóperei útján hallatott magáról. 1931-ben Ostenburg-Moravek Gyulával, megalapította a Magyar Országos Fasiszta Pártot. 1944-ben újból különítményt alakított, hogy a betörő szovjet csapatok ellen harcoljon. 1945-ben, Budapest ostroma idején, orosz fogságba esett. 1947 folyamán 20 év kényszermunkára ítélték. További sorsa ismeretlen. Az orosz hatóságok 1991-ben rehabilitálták.

[11] Magasházy László (1879–1959): Fejér megyei származású katonatiszt. Az I. világháborúban a császári és királyi 10. lovashadosztályban harcolt. A tanácsköztársaság kikiáltása után az újonnan létrejött délszláv állam területére menekült, majd Szegedre ment. Horthy Miklós fővezér, később kormányzó szárnysegédje lett. Kitűnő lovasként részt vett az 1936-os berlini olimpián. 1938–1944 között országgyűlési képviselő volt a Magyar Élet Pártja tagjaként. A II. világháború után népellenes bűnökkel vádolták és életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. A rendszerváltás után rehabilitálták.

[12] Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, VI. 973. 1. tótprónai és blatnicai Prónay Pál alezredes naplójegyzetei az 1918–1921. évi forradalom, kommün és ellenforradalom idejéből. II. kötet (a továbbiakban: Prónay), 278.

[13] Kovarcz Emil (1899–1946): Tolna megyei születésű katonatiszt. A nagyváradi hadapródiskolában végzett. Az I. világháborúban a magyar királyi 32. honvédgyalogezredben szolgált. A forradalmi időszakban a székely hadosztályban harcolt és román fogságba esett, ahonnan Szegedre szökött. Itt a nemzeti hadsereg Ostenburg-különítményéhez csatlakozott, ahol a parancsnok sofőrje és az egyik legfontosabb bizalmasa lett. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság elkövetése után el akarta hagyni az alakulatot és pilóta szeretett volna lenni, de a trianoni béke következtében a légierő megszűnt. A 20-as években csendőrparancsnokként szolgált Sásdon. 1931–1938 között már a honvédség tagja volt. A Ludovika Akadémián tanított. 1938-ban nyugdíjazását kérte és csatlakozott Szálasi Ferenc pártjához. 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt listáján bejutott a parlamentbe. 1940-ben felfüggesztették a mentelmi jogát és két ügyben is bíróság elé állították. A Dohány utcai zsinagóga ellen végrehajtott merénylet megtervezésével, valamint a kormányzó elrablására és a belügyminiszter meggyilkolására szőtt merénylettel vádolták meg. Mindkét estben börtönbüntetésre ítélték, aminek végrehajtása elöl Németországba menekült. Kútásóként, később autószerelőként dolgozott, majd gépkocsivezető volt az orosz fronton. Visszatérve Berlinbe villanyszerelőként tevékenykedett. Magyarország német megszállása után hazajött és ismét részt vett a nyilas párt szervezésében. A sikertelen kiugrási kísérlet után a Szálasi-kormány tárca nélküli minisztere lett. A nemzet totális mozgósítása és harcba állítása volt a feladata. A szovjet csapatok hazánkba érkezése után Nyugatra menekült és amerikai fogságba esett. Miután kiadták Magyarországnak, a népbíróság háborús bűnösként elítélte és kivégezték.

[14] Szakáts Árpád (1896–?): az I. világháborúban a magyar királyi 4. honvédgyalogezredben szolgált. A kommün idején, Szegeden csatlakozott az Ostenburg-különítményhez. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság egyik elkövetőjeként tartják számon.

[15] Megay László (1898–?): a kommün után csatlakozott az Ostenburg-különítményhez. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság egyik elkövetőjeként tartják számon. A 20-as években leszerelt, a II. világháború után Miskolcon élt.

[16] Lehrer Árpád (1898–1933): az I. világháborúban tengerésztisztként szolgált. A kommün idején, Szegeden csatlakozott az Ostenburg-különítményhez. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság egyik elkövetőjeként tartják számon. Leszerelése után hajóskapitány volt. 1933-ban Biserta kikötőjében egy tűzesetben vesztette életét a parancsnoki fülkében. A magyar tengerhajózás első áldozataként tekintenek rá.

[17] Soltész István (1894–?): az I. világháborúban a császári és királyi 115. tábori tüzérezredben szolgált. A kommün idején, Szegeden csatlakozott az Ostenburg-különítményhez. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság egyik előkészítőjeként tartják számon. A 20-as években a Honvédelmi Minisztérium tisztviselőjeként dolgozott.

[18] Baghy László (1892–?): az I. világháborúban a magyar királyi 1. honvédhuszárezredben szolgált. A kommün idején, Szegeden csatlakozott az Ostenburg-különítményhez. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság egyik előkészítőjeként tartják számon. A 20-as években leszerelt és gazdasági ügyintézőként dolgozott.

[19] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[20] Bibó Dénes (1896–1980: tartalékos tiszt, polgári foglalkozása gépészmérnök. Az I. világháborúban a magyar királyi 5. honvéd huszárezredben szolgált. A vörös uralom idején Szegedre menekült és a Prónay-különítményhez csatlakozott. A fehérterror egyik leghírhedtebb alakjává vált. A 20-as években motorversenyzéssel is foglalkozott. A 30-as években híradóstisztként vált ismertté. A II. világháború után az Egyesült Államokba emigrált.

[21] Ranzenberger Viktor (1879–1942): tartalékos katonatiszt. Az I. világháborúban a császári és királyi 11. lovastüzérezredben szolgált. A proletárdiktatúra idején csatlakozott Szegeden a Prónay-különítményhez, aminek egy ideig az egyik szakaszparancsnoka volt. Amikor 1921 szeptemberében Prónay alezredest nyugdíjazták, ő került ideiglenes parancsnokként az I. csendőrtartalék-zászlóalj élére. Ezt a pozíciót 1922 márciusáig töltötte be. Nagy szerepe volt a nyugat-magyarországi felkelés eseményeinek alakításában, majd pedig a felkelők leszerelésében, amit Jenő öccse segítségével hajtott végre. A 20-as, 30-as évek folyamán testőrtisztként szolgált.

[22] HL, SZVZ 118. 2. tiszti parancs, 2095

[23] HL SZVZ 118. 3. számú tiszti parancs, 1920. március 9.; HL SZVZ 119. A Magyar Királyi Budapesti Katonai Körletparancsnokság ügyésze, 1151/1920. 1247.

[24] Lipthay Antal (1895–1987): bárói család sarja, katonatiszt. Az I. világháborúban a császári és királyi 13. huszárezredben szolgált. A vörös uralom idején, Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott. Prónay az egyik legjobb embereként emlékezett rá. A 20-as években autóversenyzéssel is foglalkozott. A honvédségben az alezredesi rangig jutott. A II. világháború után az Egyesült Államokba emigrált.

[25] Prónay, 281.

[26] Prónay, 279.

[27] Prónay, 280.

[28] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[29] Kovarcz Dezső (1904–?): Kovarcz Emil öccse. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság idején a hűvösvölgyi kadétiskola hallgatója volt. A 30-as, 40-es évek fordulóján, bátyjához hasonlóan tagja volt a Nyilaskeresztes Pártnak. A II. világháború után Ausztriába, majd Németországba távozott.

[30] Gergely Ernő – Schönwald Pál: *A Somogyi–Bacsó-gyilkosság*. Budapest, 1978, 43.

[31] Prónay, 280.

[32] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[33] Prónay, 280–281.

[34] Czenkovich Dénes az Ostenburg-különítmény tagjaként a szegedi vörös szegfű affér egyik főszereplője volt. A Somogyi–Bacsó-gyilkosság idején nagy szerepet játszott bűnös társai mentésében, ezzel elősegítve az ügy eltusolását.

[35] Az ún. vörös szegfű afférra 1919. július 6-án került sor Szegeden, a Kass Szálló teraszán. Bibó Dénes hadnagy nehezményezte, hogy az egyik vendég, Ambrus Dezső vörös szegfűt viselt a gomblyukában, mert az kommunista jelképnek számított. Ezért a hadnagy kihúzta Ambrus gomblyukából a virágot, aminek következtében szóváltás keletkezett az érintettek között. Az ebbe bekapcsolódó, Ambrus társaságához tartozó Müller István tartalékos főhadnagyot Bibó és Czenkovich főhadnagy is arcul ütötte. Az üggyel a helyi lap, a *Délmagyarország* és a tisztek becsületügyi választmánya is foglalkozott. Reális ítélet azonban nem született, mert Müller mérnök nem volt tagja a nemzeti hadseregnek, ezért nem párbajozhatott. A tragédiát azonban mégsem kerülhette el, mert 1920 februárjában Budapesten, a Britannia Szállóban Bibó felismerte és letartóztatta. Müller István pár nappal később a kőbányai gyűjtőfogházban ismeretlen okból elhalálozott.

[36] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye; Prónay 280–281.

[37] Ranzenberger Jenő (1928-tól vitéz Ruszkay Jenő) (1887–1946): Viktor öccse. Az I. világháborúban tüzértisztként szolgált, majd a vezérkarhoz került. A nyugat-magyarországi felkelés leszerelésében fontos szerepet játszott, amit a kormány utasításai szerint hajtott végre. Ezzel a felkelőparancsnok, Prónay alezredes rosszallását vívta ki. Később diplomataként és követségi titkárként tevékenykedett. 1940-ben tábornokként nyugállományba vonult. Előbb Szálasi pártjához csatlakozott, majd onnan kilépve a Magyar Nemzetiszocialista Párt tagja lett. 1944 végén reaktiválták és a következő év elején az SS magyar alakulatainak felügyelője lett. A háború után elmenekült, de az amerikaiak kiadták Magyarországnak. A népbíróság háborús bűnösként halálra ítélte és kivégezték.

[38] Prónay, 280–281.

[39] HL Vadászalakulatok II. 1591. Magyar Székesfehérvári Vadászzászlóalj, 133. doboz, eseménynapló, 45.

[40] Gergely –Schönwald: i. m. 55–57.

[41] Friedrich István (1883–1951): műegyetemet végzett, Mátyásföldön gépgyárat bitokolt. Belépett a Függetlenségi és 48-as Pártba és harcolt a háborúban. 1918. október 28-án a lánchídi csata egyik vezére volt. Gróf Károlyi Mihály kormányában hadügyi államtitkárként működött, azonban december folyamán már nem szimpatizált a forradalmi eszmékkel. A proletárdiktatúra bukása után társaival augusztus 6-án megbuktatta Peidl Gyula szakszervezeti kormányát és 1919. november 24-ig miniszterelnök volt. Az ekkor megalakult Huszár-kormányban a hadügyi tárcát kapta. 1938-ig képviselő volt keresztény, de ellenzéki programmal. Ekkor visszavonult a politikai élettől. 1951-ben koholt vádakkal bíróság elé állították és 15 év börtönbüntetésre ítélték. A váci börtönben halt meg.

[42] Szinai Miklós: *Ki lesz a kormányzó. A Somogyi–Bacsó gyilkosság háttere.* Bp., 1988, 43.

[43] C . A. Macartney*: OctoberFifteenth. A History of Modern Hungary, 1929–1945.* I. kötet. Edinburgh, 1961, 494.

[44] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[45] Balassa István (1898–?): tartalékos tiszt. Az I. világháborúban a császári és királyi 133. tüzérezredben szolgált. A kommün idején, Szegeden, a Prónay-különítményhez csatlakozott. 1920 elején, Budapesten több tiszttársával beépült az illegális kommunista mozgalomba. Jelentéseivel hozzásegítette a katonai hatóságokat a kommunisták ellen zajló nyomozásokhoz. Később jogászként dolgozott.

[46] HL SZVZ 119. Balassa István alhadnagy, az illegális kommunista mozgalomba beépült nyomozótiszt jelentése, 1920. február 28.

[47] Beniczky Ödön (1878–1931): bölcsészettudományi tanulmányai után újságíró lett. A Katolikus Néppárt tagjaként 1906-ban országgyűlési képviselővé választották. 1917-ben Bars, 1918-ban Esztergom vármegye ideiglenes főispánja volt. 1919-ben Bécsben az Antibolsevista Comitéhoz csatlakozott. 1919 augusztusától a Friedrich-kormány belügyi államtitkáraként, szeptember 11-től belügyminiszterként tevékenykedett 1920. március 15-ig. IV. Károly 1921 tavaszán történt visszatérése idején, mentelmi joga ellenére, Szmrecsányi Györggyel együtt letartóztatták. 1925. május 31-én *Az Újság* című lap hasábjain nyilvánosságra hozta vallomását a Somogyi–Bacsó-ügyben, amiben Horthyt felbujtással vádolta. Ezért a bíróság 3 évi fogházbüntetésre ítélte. Betegsége miatt 1926-ban ideiglenesen kiszabadult, majd 1928-ban amnesztiában részesült. Önkezével vetett véget az életének.

[48] Mattyasovszky György a Somogyi–Bacsó-gyilkosság idején Budapest rendőrfőkapitánya volt.

[49] Prónay, 281–282.

[50] *Az Újság,* 1925. május 31.

[51] Bagi Zoltán százados és Gyurkovics Antal főhadnagy.

[52] Garami Ernő (1876–1935): az MSZDP vezető politikusaként a *Népszava* és a *Szocializmus* szerkesztője volt. A tanácsköztársaság kikiáltása után, 1919 márciusában Svájcba emigrált. A diktatúra bukása után, augusztusban Peidl felajánlotta neki az igazságügy-miniszteri posztot, de nem fogadta el. Hazatért Magyarországra, de a különítményesek bosszújától tartva 1921-ben Bécsbe távozott, ahol a *Jövő* című lapot szerkesztette. 1929-ben ismét hazajött, de a szociáldemokrata pártban egyre inkább háttérbe szorult.

[53] Sir George Clerk (1874–1951): brit diplomata, katonatiszt. A békekonferencia küldte Magyarországra 1919 nyarán, hogy a zilált viszonyokat segítsen rendezni. Elérte, hogy az ősz folyamán a románok elhagyják a fővárost és visszavonuljanak a Tisza vonaláig. Nagy szerepe volt a koncentrációs Huszár-kormány létrehozásában és a januári választások kiírásában. Munkája elvégzése után, 1919. november végén visszatért Párizsba.

[54] BFL XXV. 1a. 1494/1946. Budapesti Népbíróság, Beniczky Ödön vallomása a Somogyi-gyilkosságról; BFL VII. 18. d. 5/480/1925. Budapesti Királyi Ügyészség, Beniczky Ödön kormányzósértési ügye.

[55] *8 Órai Újság,* 1920. február 26. 1.

[56] Neumayer Géza (1895–1919): asztalossegéd, vörös terrorfiú. 1919-ben csatlakozott Cserny József hírhedt egységéhez, az ún. Lenin-fiúkhoz, akik több gyilkosságot követtek el a proletárdiktatúra idején. 1919. november 25-én kezdődött a per Cserny és társai ellen. A bíróság 14 embert ítélt halálra, köztük Csernyt és Neumayert. A kivégzést a Margit körúti fogházban hajtották végre 1919. december 18-án.

[57] *Pesti Hírlap,* 1919. december 14. 5.

[58] In contumaciam (lat.) = távollétében (elítél).

[59] Elég és hallgass.

[60] Székely Hadosztály: Az alakulat 1918–1919 fordulóján alakult, azzal a céllal, hogy a betörő román hadsereg ellen megvédje Erdélyt. Parancsnoka Kratochvil Károly volt. A forradalmi kormányzatok nem bíztak benne, mert ellenforradalmi egységnek tartották. A két tűz közé került székelyek 1919 áprilisában a románok előtt letették a fegyvert, akik a tiszteket és a legénység egy részét ideiglenesen a brassói fellegvárba internálták.

[61] Schweitzer Jenő (1891–?): a világháborúban a magyar királyi 1. honvédgyalogezredben szolgált. Az Ostenburg-különítmény nyomozóparancsnokaként a Somogyi–Bacsó-gyilkosság idején fontos szerepet játszott abban, hogy a tettesek számára megfelelő alibit biztosítson. A 20-as években számvevőtisztként dolgozott a honvédelmi minisztériumban.

Címkék:
fehérterror [3]
nemzeti hadsereg [4]
különítményesek [5]
gyilkosság [6]
Horthy Miklós [7]

Kiadás: 21. évfolyam (2021) 1. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/a-somogyi-bacso-gyilkossag

Hivatkozások
[1] https://www.archivnet.hu/a-somogyi-bacso-gyilkossag
[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/180px-somogyi_bela_0.jpg
[3] https://www.archivnet.hu/cimkek/feherterror
[4] https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzeti-hadsereg
[5] https://www.archivnet.hu/cimkek/kulonitmenyesek
[6] https://www.archivnet.hu/cimkek/gyilkossag
[7] https://www.archivnet.hu/cimkek/horthy-miklos